

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hämeenaho, Pilvi

Title: Arvot, ihanteet ja toiminta : maaseutuidylliset käsitykset epävirallisen hoivatyön voimavaroina

Year: 2018

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Hämeenaho & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2018.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hämeenaho, P. (2018). Arvot, ihanteet ja toiminta : maaseutuidylliset käsitykset epävirallisen hoivatyön voimavaroina. In P. Hämeenaho, T. Suopajarvi, & J. Ylipulli (Eds.), *Soveltava kulttuurintutkimus* (pp. 55-76). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas, 259.

Arvot, ihanteet ja toiminta. Maaseutuidylliset käsitykset epävirallisen hoivatyön voimavaroina teoksessa *Soveltava kulttuurintutkimus*, SKS 2018.

final draft

Pilvi Hämeenaho

Millaista apua ja hoivaa maaseudun asukkaat tarvitsevat – entä millaista apua paikallinen yhteisö voi tarjota? Maaseudun asukkaiden vapaaehtoisen toiminnan yhdistäminen osaksi paikallista palvelujen tarjontaa voisi ratkaista monia harvaan asuttujen alueiden terveyden edistämisen haasteita. Omaehtoinen, hyvinvointia edistävä yhteisöllinen toiminta on jo osa monien maaseudulla asuvien arkea. Samalla yhteisöllisyys on tärkeä arvo, jota halutaan vaalia osana maaseudun elämäntapaa. Tässä artikkelissa pohdin tämän kulttuurisen voimavaran hyödyntämistä osana paikallisten palvelujen kehittämistä.

Johdanto

Tässä artikkelissani tarkastelen maaseudun paikallisten, epävirallisten toimijoiden varaan rakentuvien hyvinvointia tuottavien verkostojen toimintaa ja pohdin niiden toimintaedellytyksiä kulttuurisesta näkökulmasta. Artikkelini perustuu väitöskirjatutkimukseeni (Hämeenaho 2014), jossa tarkastelin maaseudulla asuvien perheenäitien arkeen kuuluvaa palvelujen käyttöä ja heitä ympäröivää laajempaa hyvinvoinnin tuottamisen verkostoa. Keräsin tutkimustani varten haastatteluaineiston¹, jolla kartoitin tutkimukseen osallistuneiden naisten arkeen ja maaseudulla asumiseen liittyviä aiheita laajasti. Hain vastauksia esimerkiksi kysymyksiin: Kuinka hyvä arki määrittyy maaseudulla asuvat perheenäitien puheessa? Kuinka arkista hyvinvointia rakennetaan ja ylläpidetään? Mikä on julkisten palvelujen rooli osana arjen hyvinvointia, entä millaista apua haastateltavani kertoivat paikallisen yhteisön heille tarjoavan?

¹ Aineisto muodostuu 14 haastattelusta, jotka toteutin vuonna 2009 seitsemässä keskisuomalaisessa kylässä. Haastateltavat olivat perheenäitejä, jotka asuivat harvaan asutulla maaseudulla, kyläkeskusten ulkopuolella. Haastatteluaineistot ovat kirjoittajan hallussa.

Artikkelissani kuvaan sekä epävirallisen hoivan tarjoamiseen liittyviä käytäntöjä että niitä ongelmia, joita epävirallisen hoivaverkon rakentumiseen ja toimintaan voi liittyä.

Kulttuurintutkijana tarkastelen kuitenkin erityisesti niitä jaettuja arvoja, joita paikalliseen, laajemman yhteisön hyvinvointia edistävään toimintaan liitettiin tekemissäni tutkimushaastatteluissa. Tarkastelen arvoja yksilöiden toimintaa ohjaavina käsityksinä, jotka ovat jaettuja siinä yhteisössä, jossa yksilö toimii ja merkityksellistää arkielämänsä asioita, ilmiöitä ja toimintaa. Jaettu arvoperusta² vahvistaa ja ohjaa ihmisten toimia siten, että yhteisö pystyy toimimaan, ja arvojen mukaan toimivat yksilöt osallistuvat yhteisen hyvän edistämiseen. (Ks. Pessi ja Saari 2008, 55; Helkama 2015, 10.) Nostan esiin myös ne arjen vaatimusten ja kulttuuristen ihanteiden väliset ristipaineet, joihin haastateltavani olivat törmänneet hoivan ja auttamisen verkostoissa toimiessaan.

Artikkelini tavoitteena onkin pohtia soveltavan kulttuurintutkimuksen mahdollisuuksia tuottaa tietoa perustutkimuksen ja kehittämistyön väliin sijoittuvalla *kehittävän tutkimuksen* kentällä (kehittävästä tutkimuksesta ks. Toikko ja Rantanen 2009, 21). Soveltava kulttuurintutkimus korostaa tutkittavien merkitystä osana tiedontuotannon prosesseja (ks. esim. Suopajarvi tässä teoksessa). Tutkittavien osallisuuden edistäminen sekä kokemustiedon hyödyntäminen on tullut yhä tärkeämmäksi myös sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimuksessa asiakas- tai toimijalähtöisyyttä korostavien kehittämistavoitteiden myötä (esim. Beresford ja Salo 2009; Nieminen 2014). Myös niin sanottu maaseudun kehittämisen *uusi lähestymistapa* (ks. Matthies 2011b, 21) korostaa paikallisten ratkaisujen tärkeyttä sekä asukkaiden aitoa kuulemistä. Tämä edellyttää tutkimusta, joka liikkuu arjen tasolla ja lähestyy paikallista toimintaa ja palveluja käyttäjien näkökulmasta.

Tutkimalla haastateltavieni arkeen kuuluvia informaaleja hoivakäytäntöjä nostan esiin palvelutarpeita, joihin maaseudun julkiset palvelut eivät pysty vastaamaan. Julkisessa palvelutarjonnassa olevia ”auttamisen aukkoja” voi tutkia tarkastelemalla sitä, millaista muuta tukea käytetään ja tarvitaan osana arjen hyvinvoinnin ylläpitoa (ks. Hämeenaho 2014; Kainulainen 2014). Kulttuurintutkimuksen näkökulmasta katsottuna olennaista on kuitenkin kiinnostuksen kohdentuminen tutkitun toiminnan ja sen mahdollistavien rakenteiden lisäksi myös toimintaa ohjaaviin ja sen motivaationa oleviin arvoihin. Tämä tuo tarpeen kulttuuristen arvojen tunnistamiselle ja niiden toimintaa ohjaavan merkityksen ymmärtämiselle.

² Niin sanotut läheisistä ihmisistä huolehtimiseen liittyvät ”hyväntahtoisuusarvot” ja ihmiskunnan yhteiseen hyvään liittyvä universalismi, ks. Helkama 2015, 10.

Kun käytännön toimia tarkastellaan kulttuurisesti rakentuvien arvojen kontekstissa, esiin nousee yksilöiden toiminnan sidos yhteisössä jaettuihin käsityksiin ja ihanteisiin (Ortner 2005, 33–34). Arvojen tunnistaminen ja ymmärtäminen antaa siten mahdollisuuden arvioida paikallisen yhteisön voimavaroja sekä konkreettisten toimien että niiden taustalla vaikuttavien käsitysten ja motiivien tasolla. Laadullinen, tutkittavien yhteisöllisyyteen liittämiä käsityksiä kartoittava tutkimus nostaa esiin esimerkiksi osallistumishalukkuuteen ja toimintaan sitoutumiseen vaikuttavia arvoja. Arvojen ohjaamien tavoitteiden ja voimavarojen tai toisaalta jonkin toiminnan vieroksumisen perusteiden tunnistaminen antaa myös mahdollisuuksia vastata kysymykseen, kuinka tätä kulttuurista resurssia voisi hyödyntää osana paikallisia hyvinvointia tuottavia verkostoja. (Hämeenaho 2014, 196; 2017, 71.)

Harvaan asutulle maaseudulle kohdistuneet tutkimus- ja kehittämishankkeet ovat osoittaneet, miten viimeaikaiset, keskittämisen ja niin sanotun suuruuden ekonomian ideaaleille perustuneet palvelujärjestelmän uudistukset ovat heikentäneet arjessa käytettävien palvelujen saavutettavuutta. Samalla palvelujen mahdollisuus tarjota tukea hyvän arjen ylläpitämiselle on heikentynyt. (Esim. Kattilakoski ja Backa 2013; Kivelä 2014; Virkki ym. 2011.) Julkisten ja yksityisten tahojen tarjoaman tuen puute lisää turvattomuuden tunteita ja syrjäytymisen riskiä (emt.) Pitkät välimatkat, julkisen liikenteen puute, harva palveluverkko ja palveluja tarvitsevan vanhusväestön suuri määrä muodostavat hyvinvoinnin rakentumiselle erityisen toimintaympäristön, jonka reunaehtoihin sekä asukkaiden että palvelujen tarjoajien on sopeutettava toimintansa (Hämeenaho 2012, 2014; Rau 2012).

Usein ratkaisuksi paikallisten palvelujen järjestämiseen esitetään erilaisia hyvinvointia tuottavia, toimijoita yhdistäviä verkostoja. Ideaalina on julkisten palvelujen ja epävirallisten toimijoiden yhteistyöverkosto, jossa apua ja hoivaa tarjotaan paikallisiin tarpeisiin vastaavalla tavalla (Matthies ym. 2011a, 132; Kivelä 2014; Hämeenaho 2014). Tämä mahdollistaa esimerkiksi epävirallisten, niin sanottujen ”meiltä meille” -palvelujen kehittämisen (Matthies ym. 2011b, 21; Ponnikas ja Korhonen 2013, 26). Koska tavoitteena on nimenomaan paikallisia vahvuuksia hyödyntävä verkosto, asukkaiden osallisuuden edistäminen on sekä toiminnan suunnittelun keskeinen lähtökohta että toiminnan onnistumisen ehto.

On kuitenkin muistettava, etteivät maaseudun asukkaat muodosta toiminnallisia yhteisöjä vain asuinpaikkansa perusteella. Tämä näkyi myös omassa tutkimuksessani: joiltain tutkimiltani kyliltä yhteisöllinen toiminta puuttui oikeastaan kokonaan, johtuen erityisesti alueen ikärakenteesta ja vähentyneistä asukasmääristä. Niin sanotuilla aktiivisillakaan kylillä kaikki alueen asukkaat eivät

osallistuneet yhteiseen toimintaan. Mari Kattilakoski (2011) onkin muistuttanut, että yhteisöistä puhumisen sijaan olisi puhuttava aktiivisista yksilöistä, jotka toimivat yhteisten asioiden hyväksi. Sama yksilöiden merkityksen tunnistava periaate ohjaa myös osallistavaa kehittämistyötä ja tutkimusta.

Kun palveluja halutaan kehittää maaseudun asukkaita palveleviksi, tulee paikalliset asukkaat ottaa mukaan heitä koskevaan kehittämiseen, päätöksentekoon ja hyvinvoinnin tuottamiseen liittyvään käytännön toimintaan (ks. esim. Kuisma 2013, 62). Paikallinen kehittäminen edellyttää myös tiedon keräämistä yksilöiden arjen tasolla, jolloin esiin tulevat todellisten toimijoiden motiivit, tavoitteet ja toiminnalliset resurssit. Tässä artikkelissa tarkastelenkin maaseudun arkea sen asukkaiden näkökulmasta ja pohdin, millaisia merkityksiä *maaseutuidylli* ja siihen liittyvät kulttuurisesti rakentuvat määritelmät saavat tämän päivän maaseudun arjessa. Analysoin kulttuurisesti rakentuvien arvojen ja ihanteiden merkitystä osana paikallisyhteisön toimintaa ja omaehtoista työtä erityisesti arkisen hyvinvoinnin rakentumiseen ja ylläpitämiseen liittyen. Tutkimuskohteenani ovat käytännöt ja arvot, jotka liittyvät maaseutuyhteisöjen jäsenten toisilleen tarjoamaan epäviralliseen hoivaan.

Tutkimukseni keskeinen käsite onkin *hoiva*, joka on inhimilliseen vuorovaikutukseen perustuvaa huolenpitoa ja sosiaalista vuorovaikutusta (Anttonen ja Zechner 2009, 17). Arjessa koetun ja jaetun hyvinvoinnin tutkimisen kannalta on tärkeää ymmärtää hoivan laaja-alaisuus. Hoivan tarpeet kattavat laajasti koko arkielämän ja siihen hyvinvointia tuovien tekijöiden kentän. Tässä tutkimuksessa viittaankin hoivalla laajasti niihin erilaisiin toimiin, joita arkiseen auttamiseen ja lähimmäisistä huolehtimiseen kuuluu. Hoiva on huolenpitoa, sosiaalista vuorovaikutusta sekä auttamista tavallisissa arkisissa toimissa, kuten esimerkiksi siivoamisessa tai kaupassakäynneissä. Maaseudulla, jossa palvelut ovat huonosti saavutettavissa ja välimatkat ovat pitkiä, kyytien tarjoaminen on tärkeä osa arkista auttamista (esim. Hämeenaho 2014; Tedre ja Pulkkinen 2010). Hoivan kohteena ovat usein omat perheenjäsenet, mutta kuten väitöstutkimukseni osoittaa, maaseudun arjen kontekstissa tärkeäksi nousee myös muille paikallisen yhteisön jäsenille tarjottu apu (ks. myös Pihlaja 2010).

Tutkimukseni kuvaa arkista, epävirallista hoivaa vain naisten näkökulmasta, mikä johtuu väitöskirjaa varten keräämäni aineiston yksipuolisuudesta. Etsin haastateltavia esimerkiksi lehti-ilmoituksin, ja kaikki haastattelupyyntöön vastanneet olivat naisia. Lisäksi haastateltavani antoivat minulle sellaisten henkilöiden yhteystietoja, joiden uskoivat haluavan osallistua tutkimukseeni. Myös nämä niin sanotulla lumipallomenetelmällä tavoitetut haastateltavat olivat kaikki naisia.

Uskon tämän johtuvan ilmoittamastani aiheenrajauksesta, joka liittyi perheiden ja erityisesti lasten palvelujen käyttöön. Haastattelukutsun nähneet olivat ilmeisesti tulkinneet minua kiinnostavien aiheiden liittyvän nimenomaan naisten arkeen. Haastattelut, joissa kartoitin laajasti perheiden arjen kulkua ja vanhempien toimintaa, myös osoittivat perheiden sisäisen työnjaon toteutuvan varsin perinteisesti. Naisilla oli oman kertomansa mukaan suurin vastuu lapsiin ja esimerkiksi kodinhoitoon liittyvistä asioista (ks. Hämeenaho 2014, 83–84). Uskon heidän myös ajatelleen asian olevan samoin niissä perheissä, joiden (äitien) yhteystietoja he minulle antoivat.

Maaseutu arvojen ja ihanteiden tilana

Kun maaseutua tarkastellaan hyvinvoinnin ja hyvän elämän näkökulmista, määrittäyty se usein ristiriitaisin tavoin. Maaseutu voidaan nähdä sekä yhteisöllisenä onnelana että turvattomana syrjäseutuna (ks. esim. Nieminen-Sundell 2011). Positiivisten mielikuvien kautta kuvatus maaseutuidyllin keskeinen tunnusmerkki on yhteisöllinen ja luontoon sitoutuva elämäntapa (esim. DuPuis 2006, 126; Korkiakangas 2010, 82–83; Short 1991, 28, 30). Mennyttä aikaa ihannoivat ja niin sanottua *pastoraalimyttiä* (*pastoral myth*; Williams 1985, 20) toisintavat määritelmät ovat esimerkiksi maaseutumatkailussa hyödynnettyjä keinoja, joilla korostetaan maaseututilan ja -elämän eroa urbaaniin arkeen (Cloke 2006, 18). Samaan aikaan maaseudun elinkeinojen ja väestörakenteen muutokset herättävät huolta maaseutukuntien mahdollisuuksista tarjota toimeentuloa ja perusturvaa asukkailleen sekä synnyttävät negatiivisia mielikuvia. Erityisesti työpaikkojen ja paikallisten peruspalvelujen puuttuminen sekä kouluverkon harveneminen nähdään kriittisinä, asukkaiden arkea vaikeuttavina ja siten heidän elämänlaatuaan heikentävinä ongelmina. (Esim. Nieminen-Sundell 2011; Vihinen ja Moilanen 2013, 8.)

Tutkimukseni osoitti, kuinka myös maaseudulla asuvat törmäävät usein näihin kulttuurisesti rakentuviin mielikuviin, joissa maaseutu mielletään joko idylliseksi onnelaksi tai kehityksestä pudonneeksi syrjäseuduksi. Kysyessäni eräältä haastateltavaltani maaseudun hyvistä puolista hän nosti oma-aloitteisesti esiin vakiintuneet tavat määritellä maaseutua ja niiden ulkoapäin annetun luonteen: ”Tyypillisesti kaupunkilaiselta kysyttäs niin rauha, hyvä luonto, niinkö?” (H4, nainen 42 vuotta). Onkin totta, että sekä maaseudun idyllisyyttä että syrjäisyyttä kuvaavat määritelmät annetaan usein maaseutuyhteisöjen ulkopuolelta. Ne myös perustuvat vertailuun, jossa urbaani tila ja kaupungistuneen yhteiskunnan käytännöt muodostavat normin ja maaseudun rooliksi jää olla

erilainen – hyvässä ja pahassa. (Esim. Cloke 2006, 18–19; Knuuttila ja Rannikko 2008, 9; Williams 1985, 297.)

Idyllinen mielikuva maaseudun elämäntavasta korostaa yhteisöllisyyttä ja ajatusta siitä, että niin sanotut talonpoikaiset arvot ja käytännöt, kuten talkootoiminta ja vastavuoroisuudelle perustuva auttaminen, ovat luonnollinen osa myös tämän päivän maaseudulla asuvien arkea. Tämän ajatuksen voima näkyi kenttätöissäni esimerkiksi niin, että äidit, jotka eivät ehtineet osallistua paikalliseen toimintaan, kokivat tärkeäksi perustella minulle, miksi näin on. He myös nostivat esiin huonon omatunnon, joka seurasi siitä, ettei voinut omalta osaltaan osallistua (ks. Hämeenaho 2014, 180). Paul Cloke (2003) väittääkin maaseutuidyllisten käsitysten olevan kulttuurisesti niin vahvoja, että ne vaikuttavat sekä siihen, miten maaseutu nähdään osana nyky-yhteiskuntaa, että siihen, minkälaisia odotuksia maaseudun asukkaisiin kohdistuu. Aineistoni osoittaa, että nämä mielikuvat vaikuttavat myös asukkaisiin itseensä sekä tapaan, jolla he mieltävät esimerkiksi yhteisöllisen osallistumisen velvollisuudeksi.

Kun maaseutu sidotaan menneisyyteensä mielikuvien kautta, vaikeutuu myös kulttuuristen muutoksien ja elämäntavan uudistumisen hahmottaminen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka paikallinen, omaehtoinen toiminta on monenlaisten maaseudun tulevaisuuteen liittyvien yhteiskunnallisten toiveiden ja odotusten kohde (Hienonen 2011, 51–52; Hämeenaho 2014, 167; Pihlaja 2010, 77). Maaseutuidyllisiä arvoja saatetaan myös liittää maaseudun elämäntapaan näkemyksen taustoja kyseenalaistamatta (kehittämiskurssien purkamisesta esim. Hämeenaho 2013; Knuuttila ja Rannikko 2008; Pihlaja 2010). Tällöin idylli näyttäytyy vain kulttuurisena konstruktiona, jonka yhteys arkitodellisuuteen voi olla heikko tai jopa olematon (esim. Cloke 2003, 1–2). Maaseutuidyllisten käsitysten kritiikki on perusteltua etenkin silloin, kun ”paikallista” pyritään määrittelemään universaalisti ja kaikki pienyhteisöt sisälleen sulkevasti. Tällöin lähtökohdana ollut paikallisesti rakentuvan elämäntavan arvostus jääkin yhteisön ulkopuolelta annettujen yleistyksien jalkoihin, ja idyllisen mielikuvan ero todelliseen arkielämään kasvaa.

Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että nostalgiset mielikuvat eivät ole pelkkiä maaseudun arjesta irrallisia tai siihen kuulumattomia ideoita. Päinvastoin maaseutuidylliset ideaalit jaettuina ja yleisesti tunnistettuina kulttuurisina määritelmänä vaikuttavat maalla asuviin sekä ajatuksiin että toiminnan tasolla. Haastateltavien tapa määritellä maaseutua kodin paikkana toisti kulttuurisesti jaettuja käsityksiä ja arvostelmia. He esimerkiksi nostivat maaseudulla asumisen parhaiksi puoliksi omaa rauhaa tarjoavan ympäristön sekä korostivat yhteisöllisyyden ja paikallisen toiminnan tuoman

osallisuuden ja turvallisuuden tunteiden merkitystä. Syrjäisyyden sijaan haastateltavat korostivat juuri maaseudun turvallisuutta, jota äidit pohtivat erityisesti lastensa kannalta. Eräs äideistä totesi:

Mä toivosin että mä voisin asua täällä maalla ainakin jonkin aikaa kun tuo tyttö on pieni, koska tääl on kuitenkin turvallista ja helppoa tää elämä koululaisille [---] kun on vielä semmonen kasvava nuori, vois maaseudun hyvät puolet hyödyntää. Että voi niinkun käydä tuolla kiven takana retkellä. (H3, nainen 45 vuotta.)

Tutkimukseni osoitti myös, kuinka yhteisöllisyys oli suuresti arvostettu osa paikallista elämäntapaa ja arvo, johon haastateltavani mielellään sitoutuivat. Yhteisöllisyys mainittiin yhtenä maaseudulla asumisen hyvistä puolista ja usein yhdeksi käytännön esimerkiksi sen todellisesta luonteesta nostettiin vanhuksiin kohdistuva huolenpito. Eräs äideistä kuvasi epävirallisen auttamisen käytäntöjä koko paikallisyhteisön toimintaa kuvaavalla tasolla:

Jos nyt joku tämmönen tarvii, tarvii jotakin apua niin kyllä sitä varmasti saa että. Ihan tos lähellä yks mummeli oli, hyvin monet, hyvin monista taloista kävivät auttamassa ja kahtomassa. Että löytyy semmosta. Montakin esimerkkiä vois sanoo että varmasti löytyy. (H4, nainen 42 vuotta.)

Myös yhteisöllisyyttä pohdittiin lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta:

Sitä [yhteisöllisyyttä] on korostettu kyllä, tossa ainakin huomaa ja oon puhunu noitten kirkonkylän naisten kanssa, että esimerkiks tää koulun ja kodin välinen juttu, että siinähan se korostuu, että siellä naapurit kasvattaa toistensa lapsia ja sillä lailla pitää huolta niistä, niin se on. (H2, nainen 41 vuotta.)

Haastatteluissa minulle kuvattiin avun tarjoamista osana maaseudun elämäntapaa (Hämeenaho 2014, 102–104). Myös maaseutuidylliin liitetty luonnonläheinen elämäntapa näyttäytyi arkisia toimia ohjaavana ja esimerkiksi elämäntapojen muutokseen motivoivana ihanteena. Haastatteluissa nousivatkin esiin pyrkimykset tehdä ihanteellisesta elämäntavasta totta omien arkisten valintojen kautta. Omaa yksityistä maaseutuidylliä rakennettiin esimerkiksi harrastusviljelyllä, kotipihalta aukeavasta luonnosta ja maisemista nauttimisella sekä paikalliseen vapaaehtoiseen toimintaan osallistumisella.

Yhteisöllinen hoiva osana maaseudun elämäntapaa

Arjessa saatava tuki ja apu oman hyvinvoinnin ylläpitämiselle rakentuvat monista tekijöistä, joista julkinen palvelujärjestelmä on vain yksi. Julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen ei ole tarkoituskaan vastata kaikkiin ihmiselämän tarpeisiin, vaan arjen hyvinvoinnin rakentamiseen tarvitaan aina myös

informaaleja hoivaa antavia tahoja. Palvelujärjestelmän lisäksi lähipiiri, kuten sukulaiset ja ystävät, on tärkeä osa hyvinvoinnin tuottamisen verkostoja. Maaseudulla verkosto rakentuu paikallisesti ja sen eri toimijat, esimerkiksi eri-ikäiset kyläläiset, osallistuvat yhteisen hyvinvoinnin tuottamiseen sekä avunantajina että avunsaajina. (Myös esim. Kröger 2009, 112.)

Puhuin haastateltavieni kanssa runsaasti maaseudun arkeen kuuluvasta läheisten auttamisesta. Keskustelimme sekä perheen sisäisestä hoivasta että laajemmasta, paikallisyhteisön jäsenille tarjottavasta naapuriavusta ja sen käytännöistä. Erityisesti omien vanhempien auttaminen kuului monien tapaamieni äitien arkeen. Tavallisia tapoja tarjota apua olivat esimerkiksi siivoaminen, kaupassakäynti vanhuksien puolesta tai kyydin tarjoaminen esimerkiksi lääkäriin. Tämän lisäksi sosiaalisten suhteiden ylläpito, kuten vierailut vanhusten kotona tai vanhainkodilla sekä omaisten mukaan ottaminen erilaisiin tapahtumiin, olivat osa monien tavallista perhe-elämää (ks. Hämeenaho 2014, 103–104, 162–163).

Sukupolvien välisen auttamisen käytäntö oli tavallista erityisesti maataloilla, joissa vanhemmat asuivat samassa pihapiirissä kuin tilaa pitävät lapsensa perheineen. Haastattelut osoittivat kuitenkin, että avun tarjoaminen myös muille kuin omille vanhemmille oli osa useimpien tapaamieni äitien arkea. Naapuriavuksi kutsuttujen käytäntöjen myötä auttamisen verkostot laajenivat kattamaan myös lähiseudulla asuvia, perheen ulkopuolisia ihmisiä (Hämeenaho 2014, 104–105; ks. myös Pihlaja 2010, 79). Eräs haastateltavistani kertoi, kuinka hänen arkeensa kuului naapurissa asuvan iäkkään, leskeksi jääneen naisen auttaminen erityisesti kulkemisissa. Naapurilla ei ollut ajokorttia, joten kyydit kauppaan tai lääkäriin olivat tärkeä apu ja helpottivat hänen arkeaan. Pohjoisessa Keski-Suomessa sijaitsevalla kylällä asuvien naisten matkat suuntautuivat välillä jopa 100 kilometrin päähän, Jyväskylään asti.

[Minä] kyyditsen häntä, kun hänellä on ollut lääkäriaikaa Jyväskylässä niin oon vieny häntä. Ja oon häntä kyydiny myöskin niin että käydään aina sillan tällön kaupassa [läheisessä taajamassa]. Että mä vaan ajan hänet, tai ajan hänen luokseen, katon vaan ikkunasta et näkyyks valot, ei tarvi soittaakaan. On [meillä] myös saunassa käynyt tai yöpymässä jos talo on kylmänä. (H3, nainen 45 vuotta.)

Kun auttaminen perustuu sukulaisuudelle tai läheiselle ystävyydelle, on se usein satunnaista, hetkellisiin avun tarpeisiin vastaamista. Toisaalta, vaikka käytännön tasolla arkinen hoiva ja naapuriavun käytännöt ovat yksilöiden, tuttujen ihmisten välistä toimintaa, on sen ydin tiukasti sidoksissa yhteisöllisyyteen ja ajatukseen yhteisvastuusta. Haastattelujen perusteella epävirallinen hoivan tarjoaminen oli usein myös säännöllistä toimintaa, joka perustui etukäteen sovittuihin, pysyviin ja toistuviin toimiin. Useissa haastatteluissa nousi esiin paikallisesti rakentuvia, juuri tietyn

kylän tai alueen asukkaiden tarpeisiin vastaavia käytäntöjä. Tyypillisiä olivat esimerkiksi auttamisringit, joiden jäsenet vuorollaan vierailivat katsomassa, että lähiseudulla yksin asuvalla vanhuksella on kaikki hyvin (ks. myös Hämeenaho 2014, 104–105). Toistuva ja pysyväisluontoinenkaan auttamisen käytäntö ei aina rajoitu vain yksilöiden välisiin sopimuksiin, vaan se perustuu laajaan yhdessä tekemisen, osallistumisen ja auttamisen verkostoon, joka kattaa koko paikallisyhteisön. Yksi paikallisen yhteisön tarjoaman epävirallisen hoivan keskeinen piirre onkin sen luonne jaetulle vastavuoroisuudelle perustuvana toimintana (myös Kuisma 2005, 100). Kun samankaltaisia ongelmia arjessaan kohtaavat asukkaat järjestävät ja sopivat toistuvia käytäntöjä, kuten vanhusten hoivaa tai kyytirinkejä lasten harrastusten tai koulukyytien järjestämiseksi, voidaan yhteisön sisällä katsoa rakentuvan jopa omia, epävirallisia palvelujärjestelmiä.

Käytännön avun lisäksi keskeinen hoivan tarjoamisen muoto oli sosiaalisten verkostojen ja osallistumisen mahdollisuuden tarjoaminen paikallisille asukkaille. Tämä korostaa hoivan sosiaalisia ulottuvuuksia. Hoiva ei olekaan vain arjen askareissa auttamista tai fyysisen kunnon hoitamista vaan myös vastaamista hoivattavan psyykkisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin (Anttonen ja Zechner 2009, 17). Yleisemmällä tasolla yhteisöllisen toiminnan nähtiin lisäävän asukkaiden välistä vuorovaikutusta ja siten edistävän niin hoivaajien kuin hoivattavienkin hyvinvointia ja onnellisuutta. Sosiaalisuutta lisäävässä toiminnassa ei useinkaan ole kyse pelkästään yksilöiden välisistä hoivasuhteista, vaan toimijana saattaa olla myös kyläyhdistys. Kyläyhdistysten, kuten myös muiden järjestöjen ja esimerkiksi seurakunnan, toiminta ovatkin tärkeä osa paikallisia hyvinvoinnin verkostoja, ja osallistuminen niiden toimintaan kuului monien haastateltavieni arkeen. Se tarjosi heille luontevan keinon, jolla he pystyivät auttamaan esimerkiksi kylillä asuvia vanhuksia. Tällöin hoivan antaminen muuttuu yksilöiden välisestä toiminnasta selkeämmin yhteisölliseksi vastuunkannoksi.

Henkilökohtaiset vastuut ja muille yhteisön jäsenille annetut sitoumukset yhteiseen toimintaan osallistumisesta tuottavat yksilöille myös monenlaisia, arjessa limittyviä rooleja. Monet tapaamistani naisista työskentelivät kotikuntansa opetus- tai sosiaali- ja terveystoimessa. Osa heistä toimi myös kunnallishallinnossa ja oli aktiivisesti mukana vapaaehtoistoiminnassa. Sen lisäksi heidän arkeensa saattoi kuulua esimerkiksi omien vanhempien tai lähellä asuvien vanhusten henkilökohtaista auttamista (ks. Hämeenaho 2014, 164). Se, että hoivaa tarjoavaan verkostoon kuuluu erilaisia joustavaan yhteistyöhön pystyviä toimijoita, on nähty paikallisen kehittämisen ja toiminnan pysyvyyden ehtona (ks. Matthies ym. 2011a, 133). Tilanne, jossa samat henkilöt toimivat

monessa eri roolissa suhteessa paikalliseen hyvinvoinnin tuottamiseen, tuo joustavuutta järjestöjen ja yhdistysten toimintaan (myös esim. Kivelä 2014, 88–89).

Hoivan jaetut arvot

Kun paikallisyhteisön hyvinvointia edistävää toimintaa tarkastellaan kehittämisen näkökulmasta, saa se uusia merkityksiä. Yhteisöllinen huolenpito ja hoivan antaminen näyttäytyvät yksilön henkilökohtaisten valintojen sijaan osana julkisia palveluja täydentävää hyvinvoinnin tuottamisen ja tarjoamisen kokonaisuutta. Vapaaehtoisen toiminnan lähtökohtana eivät kuitenkaan voi olla julkisten palvelujen tarjontaa ohjaavat velvoitteet ja vastuut. Sitoutumisen perusteita onkin etsittävä muualta, kuten kulttuurista: jaetuista arvoista ja aidosta halusta tavoitella ja toteuttaa ihanteelliseksi koettua elämäntapaa.

Kun läheisiin kohdistuvan hoivan ja auttamisen motiiveja tarkastellaan kulttuurisesta näkökulmasta, nousevat yhteisössä jaetut auttamisen ja yhteisöllisyyden arvot tärkeäksi tutkimuskohteeksi. Epävirallisen hoivan tarjoaminen ja paikallinen, yhteisöllinen toiminta näkyivät niin haastateltavieni arkisessa ajankäytössä kuin myös heidän yhteisöllisyyttä korostavissa arvoissaan (Hämeenaho 2013, 191–192; 2014, 99, 103). Arvot kertovat myös pyrkimyksistä: millaista elämäntapaa ihmiset haluavat toteuttaa ja millaisessa toiminnassa olla mukana. Järjestöihin ja yhdistyksiin kuulumisen sekä altruistinen paikallisyhteisön jäsenten auttaminen olivat arkisia tapoja toteuttaa yhteisöllisyyden arvolle perustuvaa elämäntapaa. Kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi, toiminnan perustana nähtiin usein sitoutuminen yhteisvastuullisuuden arvoon ja yhteisön jäsenten väliseen aitoon huolenpitoon.

Katsotaan, että tuleeko sen naapurin mummon mökistä tänä aamuna savua. Jos ei sieltä tule, ni kyllä niinku tätä on semmosta niin sanottua piilossa olevaa vapaaehtoistyötä joka kylällä erittäin voimakkaasti. Sitä on tosi paljon. Eli ihmiset välittää aidosti toinen toisistaan, kukaan ei pääse unohduksiin moneks päiväks. (H1, nainen 58 vuotta.)

Tutkimukseni osoittaa, kuinka niin sanottu maalaisidylli ei olekaan pelkkä mielikuva, vaan arkisia toimia ja elämäntapaan liittyviä valintoja ohjaava kulttuurinen ideaali. Tämän ideaalin merkitys tulee ymmärrettäväksi, kun sitä tarkastellaan osana kulttuurisen muutoksen prosessia, jossa perinteiseksi mielletyt maalaiselämän arvot yhdistyvät tämän päivän arjen tarpeisiin ja tavoitteisiin. Muutosprosessissa elämäntapaan liittyvät ihanteet sopeutetaan osaksi henkilökohtaista, omaan paikkaan ja elämäntilanteeseen sidonnaista arkea. (Kulttuurin muutoksesta ja pysyvyydestä esim.

Knuuttila ja Rannikko 2008, 18–19; Lillbroända-Annala 2014, 32–33). Idyllin toteuttaminen voidaan siten nähdä pyrkimyksenä hyvään elämään: yksilöiden valintoina, jotka noudattelevat jaettuun arvoa. Huomionarvoista oli myös se, että nekin, jotka eivät osallistuneet paikalliseen toimintaan, pitivät yhteisöllisyyden arvoa tärkeänä omaa paikallisyhteisöään ja maaseutua yleisemminkin määrittävänä tunnusmerkkinä. Sitoutuminen jaettuun arvoon näkyi kunnioituksena tekijöitä kohtaan sekä toiveena siitä, että näille arvoille perustuva toiminta löytäisi aina uusia, innokkaita tekijöitä ja siten jatkuisi myös tulevaisuudessa.

Maaseudun elämäntapaan liittyvä toisista huolehtimisen arvo voidaan nähdä tärkeänä voimavarana, kun pohditaan keinoja edistää omaehtoista ja paikallisille resursseille perustuvaa toimintaa (ks. myös Hämeenaho 2014, 165; Pihlaja 2010, 79). Yhteisöllisyyden ja osallisuuden näkökulmasta kulttuuristen ihanteiden pysyvyys ja toisaalta niiden muutos antavat välineitä kehittää uudenlaista, paikallista toimintakulttuuria. Maaseutuidyllisten käsitysten uusintaminen toiminnan kautta vaikuttaa myös maaseutukuvaan. Idyllin ”päivitetty versio”, johon kuuluvat esimerkiksi aktiiviset kyläyhdistykset ja hanketoiminta, näyttää maaseudun elinvoimaisena, vahvoille paikallisyhteisöille rakentuvana hyvän elämän tilana.

Arkisten ihanteiden ja velvoitteiden ristipaineet

Maaseutuidyllin voima kulttuurisena, laajasti jaettuna käsityksenä näkyi siinä, kuinka kysyessäni maaseudun hyviä puolia minulle listattiin sekä asuinympäristöön että elämäntapaan liittyviä asioita, jotka noudattelivat maaseutuidyllistä ajattelua. On kuitenkin muistettava, että maaseutuidylli, edes kolmannelle vuosituuhannelle päivitettyinä, ei poista syrjäisyyttä tai yksinäisyyttä sieltä missä sitä on. Jaettu arvo ei myöskään sido yhteiseen toimintaan eikä toisaalta poista arjesta nousevia osallisuuden esteitä. Kun käytännön toimintaa tarkastellaan arkielämän velvoitteiden sekä toimintaympäristön tuomien vaatimusten ja rajoitusten kautta, nousevat esiin ne haasteet, jotka heikentävät yksilöiden mahdollisuuksia toteuttaa ihanteellista elämäntapaa oman ja läheisten hyvinvoinnin ylläpitämisellä.

Haastattelujen kuluessa tapaamani naiset arvioivat oma-aloitteisesti toimintaansa suhteessa jaettuihin ihanteisiin. Tämä nousi esiin erityisesti silloin, kun oma arki ei syystä tai toisesta täyttänyt idyllisen maalaiselämän kriteerejä. Osallistumattomuus – maaseutuidyllin vastainen toiminta – oli joko omaehtoista tai elämäntilanteen tuomien muiden vastuiden takia mahdottomaksi koettua. Kiireinen arki, riittämättömät osallistumisen resurssit tai oma halu jättäytyä yhteisöllisen

toiminnan ulkopuolelle ovat kaikki syitä, jotka heikentävät arvojen siirtymistä osaksi arkisia käytäntöjä. Syyt saattoivat myös vaihdella elämäntilanteen muuttuessa, kuten eräs äiti kertoi:

Mä oon joskus ollu aikanaan mukana näissä eri yhdistyksissä, mut sitte mun lapset oli pieniä ni sillan oli hyvä siinä vaiheessa sanoo että ei, en minä jouda. Ja sen jälkeen on tullut sitten niin mukavuudenhaluiseksi, että oon sitte aatellu että kun ei ole pakko lähteä niin eihän sitä tarvitse sinne lähteä. (H5, nainen 42 vuotta.)

Osallistumattomuuden kautta on mahdollista tarkastella kulttuuristen voimavarojen rajoituksia. Haastattelut nostivat esiin vahvasti yhteisöllisyyttä korostavien arvojen sekä arkisen toiminnan välillä olevan ristiriidan. Vaikka tapaamani äidit pitivät hoivan antamista ja yhteiseen toimintaan osallistumista luonnollisena osana perhe-elämäänsä ja arkeaan, liittyi siihen myös ongelmia. Suurin haaste, joka äitien arjessa nousi esiin, oli arkipäivien kiire, jonka monet mainitsivat omaa arjen hyvinvointiaan verottavaksi tekijäksi. Kiire oli suurinta perheissä, joissa oli pieniä lapsia, sekä karjatiljoilla, joissa eläimistä huolehtiminen on sekä kellontarkkaa että aikaa vievää työtä. Maaseudun pitkät välimatkat lisäsivät merkittävästi kiireisyyttä sekä tarvetta suunnitella perheen aikatauluja huolellisesti etukäteen. Vaikeuksia tuottivat esimerkiksi lasten hankalat koulumatkat sekä päivähoitokyydin yhdistäminen vanhempien työmatkoihin. Myös vapaa-aikaan kuuluvat matkat, kuten harrastuksissa tai ostoksilla käynti, edellyttivät suunnitelmallisuutta ja tarkkaa aikatauluttamista – ja veivät runsaasti (vapaa-)aikaa. (Esim. Hämeenaho 2014, 94–95.)

Niistä haastatelluista äideistä, jotka vähiten osallistuvat paikallisyhteisön toimintaan, oli useilla pieniä, alle kouluikäisiä lapsia. Heidän arkensa rakentui haastateluissa kuvatus arjen hyvinvoinnin yksityisimmille tekijöille – oman perheen kanssa vietetylle ajalle. Vaikka syy osallistumattomuudelle löytyi kiireisestä perhearjesta, kokivat jotkut haastateltavani tarvetta ikään kuin puolustella jättäytymistään yhteisen toiminnan ulkopuolelle. Osa nosti esiin jopa syyllisyydentuntoja siitä, ettei pystynyt vastaamaan muilta kyläyhteisön jäseniltä saamaansa apuun ikään kuin samalla mitalla.

Et must tuntu mä oon aina se, joka tarvii sitä apua, mä en pysty ite tarjoamaan, ni musta tuntuu inhottavalta sit aina kysellä, että onnistuskohan mitenkään, kun ei voi vastavuorosesti. Se on kato tämmönen joku suomalainen pinttyny [ajatus, että] siinä pitää tuntee syyllisyyttä kun joku auttaa. (H6, nainen 36 vuotta.)

Jotkut olivat huolestuneita omasta tulevasta jaksamisestaan perheeseen kuuluvien vanhusten hoivatarpeiden kasvaessa. Eräs haastateltava pohti asiaa hoivavastuun kannalta nostaen esiin hoivan antamiseen liittyvät riippuvuussuhteet sekä hoivan antajien omat, elämäntilanteesta riippuvaiset resurssit. Hän oli haastattelun kuluessa kuvannut kiirettä ja uupumusta, joita koki jokapäiväisessä

elämässään. Lastenhoidon lisäksi hän tarjosi hoivaa myös omille samassa pihapiirissä asuville vanhemmilleen ja mietti tulevaisuutta seuraavasti: ”Et jos mä saan nämä omat lapset isoiks, ni mikä on tämä lähivuosien huoltoasiat sitte vielä tohon ikääntyviin vanhempiin?” (H7, nainen, 48 vuotta.)

Perheenäidin esiin nostama huoli omasta jaksamisestaan avaa toisen näkökulman hoivan antamiseen ja avun tarpeisiin. Hoivaa vanhuksille antavat auttajat tarvitsevat apua myös itse. Niin sanottuja ruuhkavuosiaan elävien äitien aika oli tiukalla, ja kiire heikensi heidän jaksamistaan. Perheenäitien ensisijainen hoivan kohde ovat heidän omat lapsensa, eikä aikaa tai jaksamista muille annettavalle hoivalle välttämättä ole. Paikallisilla toimijoilla, läheisillä ja naapureilla itsellään tulisikin olla riittävät resurssit toimia auttajien roolissa osana laajempia hoivan verkostoja.

Kysymys osallistumattomuuden syistä on olennainen myös silloin, kun tarkastellaan epävirallista hoivaa palvelujen tarjonnan kontekstissa. Esimerkiksi toimintaan liittyvä vastuu asettaa osallistumiselle vaatimuksia, joihin pelkät kulttuurisesti rakentuvat mielikuvat eivät riitä vastaukseksi. Kuten eräs kylällään aktiivinen toimija totesi:

Jokainen kantaa siitä vastuuta ja sitoutuu siihen, ihan oikeesti. Ja niin kun sitten se vapaaehtoistyö justiin on sitä [--] se vaatii sitä sitoutumista. Vapaaehtoistyö on se, että mä itse sitoudun sen tekemään jos minä sanon, ja mä itse sen teen loppuun saakka. (H1, nainen 58 vuotta.)

Koska paikallinen toiminta on riippuvaista aktiivisista yksilöistä, ovat henkilökohtaiset, esimerkiksi elämäntilanteista riippuvaiset arjen haasteet myös niitä ongelmia, jotka heikentävät koko yhteisön toiminnallisia voimavaroja. Miltä hoivaan liittyvä ”meiltä meille” -toiminta siis näyttää maaseudun arkielämän kontekstista tarkasteltuna? Paikallisyhteisössä arjen hyvinvoinnin ylläpitäminen voidaan nähdä erilaisista tekijöistä muodostuvana riippuvaissuhteiden verkostona (Hämeenaho 2014; Matthies ym. 2011a). Tämä korostaa tarvetta suunnitella myös maaseudun palveluja kokonaisvaltaisesti eri ikäryhmien tarpeet huomioiden sen sijaan, että tutkimus tai kehittäminen kohdistuisi vain yhden ryhmän palveluihin. Tämän lisäksi on huomioitava arjen vaihtelu perheiden ja yksilöiden välillä. Palvelutarpeet vaihtelevat jokaisen perheen(äidin) kohdalla, mutta esimerkiksi kohtuullisen matkan päästä saatavat päivähoitopalvelut sekä perusterveydenhuollon palvelut olivat kaikkien äitien haastatteluissa mainitsemia lapsiperheiden arjen kannalta tärkeimpiä palveluja ja siten hyvän arjen perusrakenteita. Toimivien peruspalvelujen turvin he jaksavat osallistua hyvinvoinnin jakamiseen myös muille kuin perheenjäsenilleen.

Tietoa kehittämisen tarpeisiin

Asiakaslähtöisten palvelujen kehittämisen tueksi tarvitaan tietoa, joka sekä tuo esiin yhteiskunnan eri toimijoiden tarpeita ja toimintamahdollisuuksia että selittää ja tekee ymmärrettäväksi niiden perusteita ja toimintaa ohjaavia erilaisia motiiveja (ks. esim. Hämeenaho 2017, 72; Matthies ym. 2011b, 90; ks. myös Stark tässä teoksessa). Kun palveluja halutaan tarjota kustannustehokkaasti, on tärkeää, että ne kohdistuvat oikein. Tällöin ymmärrys asiakkaiden palvelutarpeista sekä heidän kokemuksistaan siitä, kuinka hyvin palvelut ovat heitä auttaneet, on erityisen tärkeää. Sen lisäksi, että selvitetään, kuinka tämän hetken palvelut toimivat, tuleekin selvittää myös niitä tarpeita, joihin palvelut eivät vielä tarjoa ratkaisuja. Tämä edellyttää palvelu- tai hoivatarpeiden tarkastelua arkikokemusten tasolla, jolloin tutkimuksen kohteena ei ole niinkään nyt tarjolla olevien palvelujen käyttö, vaan arjessa syntyvät tarpeet. Tieto siitä, millaista epävirallista hoivaa yhteisön sisällä tarjotaan, auttaa hahmottamaan tarpeita, joihin tämän hetken palvelut eivät vastaa. Samalla se kertoo siitä, millaisia palveluja ihmiset kaipaisivat lisää.

Maaseudun arjessa saatavaa ja annettavaa hoivaa ei voikaan tutkia vain palvelujen kautta, vaan on huomioitava se koko hyvinvointia tuottava verkosto, jolta asukkaat saavat tukea arkisiin tarpeisiinsa. Tietoa tarvitaan laajasti paikallisten toimijoiden, sekä apua tarvitsevien että sitä tarjoavien, tarpeista ja arkisista toimintaresursseista. Käytännön hoivaratkaisujen lisäksi on tärkeää ymmärtää yhteisöllistä hoivaa ohjaavien kulttuuristen arvojen merkitys. Kun maaseudun asukkaat omalla toiminnallaan vahvistavat ja uusintavat maaseutuidyllistä elämäntapaa, tarjoavat he samalla keinoja säilyttää maaseutu elinvoimaisena hyvän elämän paikkana. Kiinnittyminen jaettuihin arvoihin tuo myös pysyvyyttä ja sitoutuneisuutta yhteisiin pyrkimyksiin ja toimintaan. Näin tulkittuna maaseutuidylli on voimavara ja arvo, jolla on voimaa muokata elämäntapaa ja arjen toimia ja myös sitä kuvaa, joka maaseudusta arjen paikkana välittyy. Myös nämä kulttuurisesti rakentuvat, jaettuihin arvoihin sekä vakiintuneisiin tapoihin liittyvät paikalliset vahvuudet ovat löydettävissä vain todellisten toimijoiden arjen tasolla liikkuvan tutkimuksen keinoin.

Soveltava kulttuurintutkimus, jota myös etnologinen palvelujen tutkimus edustaa, tarjoaa mahdollisuuden juuri tämänkaltaisen tiedon tuottamiseen. Kenttätyölle ja ihmisten kohtaamiselle perustuva tutkimus tuo esiin pieniyhteisöjen tiettyyn paikkaan ja toimintaresursseihin kiinnittyvät toimintakulttuurit (Kaipainen 2011; Siivonen 2007; Stark; Suopajarvi tässä teoksessa). Näin voidaan huomioida sekä avuntarpeisiin että toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat paikalliset olosuhteet, kuten harva asutus tai paikallisten asukkaiden osallistumisaktiivisuus. Yhdistettynä kehittämistyöhön paikallisyhteisöjen toimintakulttuureja kuvaavaa tietoa voi hyödyntää esimerkiksi

tuomalla esiin jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä. Samalla se mahdollistaa uusien toimintamallien ja innovaatioiden juurruttamisen sopeuttamalla ne toimijoille jo tuttuihin ja käytössä oleviin tapoihin.

Tutkimukseni (Hämeenaho 2014) osoittaa, kuinka maaseudun arkeen kuuluvat epävirallisen hoivan ja auttamisen käytännöt tuovat ja vahvistavat arkisen hyvinvoinnin edellytyksiä eri-ikäisille ja erilaisia tarpeita omaaville paikallisyhteisöjen jäsenille. Sekä käytännön että kulttuurin kannalta katsottuna perusta laajasti eri toimijoita yhdistävälle verkostolle on siis olemassa. Ajankohtaista tietoa paikallisista tarpeista ja toiminnan resursseista tarvitaan kuitenkin koko ajan. Tämä tieto on tärkeää juuri nyt, kun palvelujen tarjonnan perusteet ovat muutoksessa. Samoin kuin tutkimukseni aikaan vaikuttanut palvelurakennemuutos (*Kunta- ja palvelurakennemuutos*, vuosina 2007–2012), myös keväällä 2016 uuden muotonsa saanut sosiaali- ja terveys- sekä maakuntaudistus tulee oletettavasti vaikuttamaan merkittävästi palveluverkkoon, palvelujen järjestämisen tapoihin ja siten myös palvelujen saavutettavuuteen.

Muutokset hallintorakenteissa tai järjestämisvastuussa eivät kuitenkaan vaikuta maaseudun maantieteeseen tai arkisen avun ja hoivan tarpeen määrään. On myös hyvin todennäköistä, että maaseudun palvelujen turvaaminen edellyttää tulevaisuudessakin erilaisista toimijoista rakentuvaa hyvinvoinnin tarjoamisen verkostoa, johon kuuluu kolmas sektori. Jos tavoitteena on lisätä kansalaisten osallistumista paikalliseen hyvinvoinnin tuottamiseen, ei pelkkien palvelujen tai järjestelmän kehittäminen riitä, vaan olennaista on omaehtoisen, paikallisen toiminnan tukeminen.

Ajatus hyvinvointipalvelujen tarjonnasta epävirallisia toimijoita mukaan ottavan verkoston avulla ei kuitenkaan liity vain paikalliseen kehittämiseen. Se sisältää myös ajatuksen laajemmasta, koko yhteiskunnallisen päätöksenteon prosessit kattavasta yhteisvastuun lisäämisestä sekä kansalaisosallisuuden edistämisestä, joka mahdollistaa paikallisten toimijoiden vahvemman aseman hoivan tuottamisen verkostoissa. Paikallisia asioita koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon liittyvää valtaa tulisi siirtää isoille toimijoille keskitetystä hallinnosta kohti paikallista tasoa, jossa tuntemus ja tietämys juuri oman alueen asukkaiden tarpeista on suurinta (esim. Kattilakoski ja Backa 2013; Pihlaja ja Sandberg 2012).

Koska yksi keskeinen motiivi osallistua paikalliseen toimintaan liittyy haluun toteuttaa tiettyä elämäntapaa, on toiminta suunniteltava siten, että jaettuihin arvoihin on mahdollista sitoutua. Toiminnan hankkeistaminen tai sen suunnitteleminen tai hyötyjen arviointi vain taloudellisin perustein ei vastaa maaseutuidyllistä ihannetta, jossa yhteisön jäseniä autetaan inhimillisestä

auttamisen halusta. Kysymys vapaaehtoisuuden ja vastuullisuuden suhteesta onkin mitä tärkein, kun käytännön toiminnalle haetaan pysyvyyttä. Hoivan verkostoihin osallistuvien omien resurssien riittävyys on ratkaisevaa siinä, kuinka hyvin ihanteita on mahdollista noudattaa.

Vapaaehtoisten toimijoiden tukena toimii epävirallisen auttamisen vastavuoroinen luonne, mutta julkisilla palveluilla ja niiden tarjoamalla tuella on suuri merkitys heidän oman hyvinvointinsa ylläpitämisessä. Arkisiin hyvinvoinnin haasteisiin on vastattava konkreettisella, koko yhteisön tukemiseen perustuvalla palvelujärjestelmällä. Tämä tarkoittaa riittäviä palveluita, jotka auttavat heikommassa asemassa olevista yhteisön jäsenistä huolta pitävien, esimerkiksi omaisten tai naapurien, oman arjen sujuvuutta ja hyvinvoinnin ylläpitoa. Siten palvelujen tarjoama perusturva ja sujuvat, arkea helpottavat palvelut vapauttavat maaseudun asukkaiden aikaa ja voimavaroja vapaaehtoiseen toimintaan – idyllisten arvojen mukaiseen elämään.

Tutkittu, avoimesti saatavilla oleva tieto voidaan nähdä osallistavien prosessien ja kansalaisten aitoon kuulemiseen tähtäävän päätöksenteon ”kolmantena toimijana” kansalaisten ja päätöksentekijöiden rinnalla. Se antaa välineitä demokraattisen ja tasa-arvoisesti eri ryhmien tarpeet huomioivaan kehittämistyöhön tuomalla esiin erilaisten ryhmien kokemuksia, tarpeita ja toiveita. Maaseudun hoiva-arkeen kuuluvia käytäntöjä ja toimijoiden voimavaroja kuvaava tutkimus mahdollistaa laajempien, erilaisille toimijoille rakentuvien verkostojen suunnittelun ja rakentamisen. Käytäntöjen kuvaamisen lisäksi kulttuurintutkimus nostaa esiin arjessa vaikuttavia jaettuja arvoja ja tapoja. Soveltavalle kulttuurintutkimukselle perustuva kehittäminen tukee maaseudun asukkaiden mahdollisuuksia toteuttaa arvojensa mukaista, yhteisöllistä elämäntapaa.

Aineistot

14 haastattelua, arkistotunnus KSMA CD 09/12:1–14. Aineistot kirjoittajan hallussa sekä Keski-Suomen muistiarkistossa.

Lähteet

Anttonen, Anneli ja Minna Zechner 2009. Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan. Anneli Anttonen, Heli Valokivi ja Minna Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino.

Beresford, Peter ja Markku Salo 2009. *Kokemuksen muodonmuutos – kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa*. Pori: Mielenterveyden keskusliitto ja Kehitys Oy.

Cloke, Paul 2006. Conceptualizing Rurality. Paul Cloke, Terry Marsden ja Patrick Mooney (toim.) *Handbook of Rural Studies*. Lontoo: Sage.

Cloke, Paul 2003. Knowing Ruralities? Paul Cloke (toim.) *Country Visions*. New York: Pearson.

DuPuis, E. Melanie 2006. Landscapes of desire? Paul Cloke, Terry Marsden ja Patrick Mooney (toim.) *Handbook of Rural Studies*. Lontoo: Sage.

Helkama, Klaus 2015. *Suomalaisten arvot. Mikä meille oikeasti on tärkeää?* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hienonen, Kati 2011. *Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa*. Helsinki: Sitra.

Hämeenaho, Pilvi 2017. Etnologinen palvelujen tutkimus. Outi Fingerroos, Riina Haanpää (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hämeenaho, Pilvi 2014. *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Tutkimus 129. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hämeenaho, Pilvi 2013. In Search of Rurban Idyll? Developing the Residential Areas in Rural Finland. Luís Silva ja Elisabete Figueiredo (toim.) *Shaping Rural Areas in Europe – Perceptions and Outcomes on the Present and the Future*. GeoJournal Library 107. Dordrecht: Springer Science ja Business Media.

Hämeenaho, Pilvi 2012. *Palvelujen saavutettavuus harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkkinä lasten päivähoitopalvelut*. Janus 1(20), 32–46.

Kainulainen, Sakari 2014. Mitä uutta kokemuksellisuus tuo hyvinvoinnin käsitteeseen ja käyttöön? Ari Nieminen, Ari Tarkiainen ja Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kaipainen, Jouni 2011. *Järjestöjen kilpailukyky maaseudun palvelutuotannossa*. Kokkola: Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Kattilakoski, Mari 2011. *Maaseudun uudet toimijat. Tutkimus paluu- ja tulomuuttajien toimijuudesta maaseutuyhteisöissä ja kehittämisverkostoissa Keski-Pohjanmaalla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Kattilakoski, Mari ja Peter Backa 2013. Lähidemokratian turvaaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa. Mari Kattilakoski ja Peter Backa (toim.) *Uuden lähidemokratian aika. Närdemokrati för en ny tid*. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Kivelä, Päivi 2014. *Syrjässä syrjäytyneet. Pelon sosiaalipolitiikka ja verkostoyhteistyön mahdollisuudet maaseudulla*. Helsinki: Sininauhaliitto.

Knuuttila, Seppo ja Pertti Rannikko 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo ja Marjaana Väisänen (toim.) *Kylän Paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korkiakangas, Pirjo 2010. The romanticized countryside – ethnological research and countryside nostalgia. Timea Bata ja Zsuzsa Szarvas (toim.) *Past and Present Stereotypes – Ethnological, Anthropological Perspectives*. Budapest: Hungarian Ethnographical Society.

Kröger, Teppo 2009. Hoivapolitiikan rajanvetoja. Anneli Anttonen, Heli Valokivi ja Minna Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino.

Kuisma, Juha 2013. Tekemisen demokratia on tulossa. Mari Kattilakoski ja Peter Backa (toim.) *Uuden lähidemokratian aika. Närdemokrati för en ny tid*. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Kuisma, Juha 2005. Maaseutu yhteiskunnallisena kysymyksenä. Ilkka Niiniluoto ja Juha Sihvola (toim.) *Nykyajan etiikka: Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä*. Helsinki: Gaudeamus.

Lillbroända-Annala, Sanna 2014. Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko (toim.) *Muuttuva kulttuuriperintö*. Helsinki: Ethnos ry.

Matthies, Aila-Leena, Mari Kattilakoski ja Niina Rantamäki 2011a. Citizens' participation and community orientation – indicators of social sustainability of rural welfare services. *Nordic Social Work Research* 1:2, 125–139.

Matthies, Aila-Leena, Mari Kattilakoski ja Niina Rantamäki 2011b. *Maaseudun hyvinvointipalvelujen kehittäminen kansalaisosallistumisen ja yhteisöllisyyden pohjalta*. KAMPA-hankkeen Tutkimus- ja kehittämisraportti I. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Nieminen, Ari 2014. Kokemustiedon määritelmät ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa? Ari Nieminen, Ari Tarkiainen ja Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Nieminen-Sundell, Riitta 2011. *Maisema on, työ puuttuu*. Helsinki: Sitra.

Ortner, Sherry B. 2005. Subjectivity and Cultural Critique. *Anthropological Theory* 5:1, 31–52.

Pessi, Anne Birgitta ja Juho Saari 2009. *Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pihlaja, Ritva 2010. *Kolmas sektori maaseutukunnissa*. Helsinki: Ruralia-instituutti.

Pihlaja, Ritva ja Siv Sandberg 2012. *Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Ponnikas, Jouni ja Sirpa Korhonen 2013. *Palma II. Service Provision and Regional Development in Rural and Remote Areas: Youth Role*. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Rau, Henrike 2012. The ties that bind? Spatial (im)mobilities and the transformation of rural-urban connections. Charlotta Hedberg ja Miguel Renato do Carmo (toim.) *Translocal ruralism: mobility and connectivity in European rural spaces*. Lontoo: Springer.

Short, John Rennie 1991. *Imagined Country. Environment, Culture and Society*. Lontoo: Routledge.

Siivonen, Katriina 2007. The Right to Stand Outside the Cultural Heritage. A Condition for Sustainable Cultural Development. *Ethnologia Fennica*, 34, 6–19.

Tedre, Silva ja Anneli Pulkkinen 2010. Vanhuksen paikka maaseudulla – vanhustyön johtajien näkemyksiä. *Maaseudun uusi aika* 18:1, 5–16.

Toikko, Timo ja Teemu Rantanen 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere: Tampere University Press.

Vihinen, Hilikka ja Hanna Moilanen 2013. *Maaseudun palvelut valinkauhassa – markkinoiden toimivuus ja SGEI*. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.

Virkki, Tuija, Anssi Vartiainen, Pekka Kettunen ja Liisa Heinämäki 2011. *Sosiaalipalvelut muutoksessa: Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Williams, Raymond 1985. *The Country and the City*. Lontoo: Hogarth.